

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

De dysenteria liber sistens praeter completam dysenteriarum in annis 1778, 1779 et 1780

Birnstiel, Franz Heinrich

Mannhemii, 1786

[Text]

[urn:nbn:de:bsz:31-415928](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-415928)

HISTORIA DYSENTERIAE

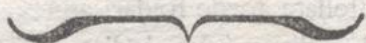
ANNI 1778.

UNA CUM

SUCCINCTA, & GENERICI

MORBORUM INTERCURRENTIUM

RECENSIONE.

SECTIO I.

Anno 1777. ad finem properante, mense decembri nimirum Pleuritis, & Peripneumonia dominabantur in agris Bruchsalienfibus; genius horum morborum, utut exquisitè inflammatorius esset, & omnes vel horrore solum, vel immani unam, aut plures horas durante, universumque Corpus valdopere conquassante *quasi* frigore adordiretur, caloremque cæteris paribus, plus minus sensim auctum; persistentem tandem, & nonnisi plenaria crisi facta penitus evanescentem, pedise-

A 2

quum

quum haberet, nihilominus rheumaticorum morborum more, vires ægrorum valde infregit, ita, ut etiam per aliquod tempus sanitati restitutis, magna ad articulos debilitas, & cito post leviores motus fatigatio hospitaretur. In decursu horum morborum ne semel quidem expectoratione sola, verum semper sudore largiore juncto, unum, duosque dies fluente judicatorum, sæpius confirmatam habui observationem, quod lingua in hiscemodi inflammationibus, præcipue ad ejus margines tenui, albidâ, hexaedra, niveorumque flocculorum in modum stellata sorde fœdari amet; quodque illis, quibus die quodam indice, talis titillationis sensus per universum corporis habitum accidit, ac si undique scintillæ electricæ prolicerentur, insequens dies criticus, morbum itidem largo sudore perfecte solveret, urina furfuraceum, copiosumque sedimentum, per aliquot dies, deponente.

Optimarum virium, præter methodum simpliciter antiphlogisticam, & dietam tenuem erant camphora, Kermi minerali, & Nitro nupta, nisi vehementer exasperata tussis Kermem proscrisperat.

Tali facie, ad medium Januarii 1778. incessit morbus, unum aut alterum solum, magna

gnaque hætenus pulmonum labe laborantem jugulans; at jam multo mitior, cum putrido complicatus apparuit; accessitque communibus erysipelatosæ quasi inflammationis pulmonum symptomatibus, gravativi ad os frontis doloris, cum stupore sensus; oris sapor, cum adpetitu ciborum vix non penitus deletio: siti interim naturali intensiore existente: percipiebatur vel amarus, vel nidorosus cum vomendi conamine; Lingua fusca & mucilaginosa fœce obducta erat; cutis cum ariditate urens, pulsusque subdurus, frequens, digitum acute feriens rangebatur, qui, post sectam venam, etiam apparentur phletoricis valde deprimebatur, vixque aliter, quam analeptics, cardiacisque elevandus; maximam hinc medentis in illa præcipienda sollicitudinem poscebat, ne dum ejus solertia opitularetur inflammationi, morbus putridus ægrum e medio tolleretur, aut idem tristis eventus citius, serius neglectum inflammatorium statum sequeretur.

Abdomen omnibus subrensum erat; molle tamen, facileque in diarrhœam moyendum, a qua vel sponte, vel arte nata, ægri insigne levamen experti sunt; urina cruda, tenuis, in parca quantitate, neque unquam ingestæ potus quantitati respondens, sæpius, at semper

parce excernebatur, mansitque ut plurimum talis adhuc per aliquot dies, ut uterque morbus profligatus esse videretur. Palmarium huic malo medicamentum tartarus emeticus per epirasin exhibitus extitit, tum, ut ventriculum inverteret, tum, ut recrementa tubi alimentaris expurgaret, tum denique, ut statim pulmonum inflammatoriam discuteret. Reliquam curam ea absolverunt, quæ, vel prævalenti phlogosi, vel putrido debellando inserviunt; in quorum censu, aer purus, arnica, camphora, sal armoniacum, & cortex peruvianus præter acida mineralia, mihi præ reliquis celebrantur. Id peculiare insuper morbus iste habuit, quod nonnisi semel ante vigesimum diem terminaretur, neque unquam legibus dierum criticorum auscultaret.

Præter hunc morbum sæpe frequentes erant febres continuæ, sic dictæ remittentes, vel ab inflammatoria stasi, vel a putrida, aut putrescente, & in primis viis stabulante saburra originem suam nactæ, quibus præcipue erysipelatosâ febris, plerumque periculi plena adfociebatur; petebat enim erysipelas errans alias, vix non constanter caput, morabaturque ibidem, usque dum, vel vis febris per sudorem, mitigata, vel per alvum eliminata, aut per *vesti-*
culas,

culas, undique in toto capite elevatas, aere solum, aut sero flavo turgidas sponte, vel arte ruptas fracta, consideret.

Tensio fibrarum dolorem ferocem, congestionem humorum ad partem affectam, constantemque agrypniam genuit; in morbo hoc æque periculoso, ac dolorifico synapismi; epispastica; vesicantia; subinde venæ sectio, & hæc pro re nata repetita, una cum vino antimoniato emerico; nitro; potuque feri lactis cremore tartari parati, copiosissimo, omnem paginam absolverunt. Oportebat tamen in his febribus, in tertianas intermittentes ut plurimum versis, maximi momenti ponderare alvum humidiores; prætervisâ enim hac evacuatione, vel hydropes, vel putridæ exquisitæ ut plurimum lethales, succreverunt.

Fertilis hic omni morborum genere mensis, neque infantibus pepercit, cum & hi proprium sibi morbum, variolas nempe experti fuerint; optimæ notæ, & discretæ variolæ erant, prudentique, circa res naturales regimine observato, nullus ex sexaginta & uno ægro, exceptis duobus, iisque primis à morbo ingruente infestatis, quorum uterque, partim largiore vini potu, partim ingenti tum

lecti, tum hypocausti immundissimorum insuper calore necabatur, aut periit.

Continuarunt quidem per mensem Aprilem præfata ægritudines, ad initium Maji autem disparuerunt penitus, eorumque locum quotidianæ, aut tertianæ intermittentes, rarissimæ tamen, facillimeque fugandæ, renuerunt.

Etiâ Junio mense, eadem adhuc constitutio obtinuit; donec illo declinante diarrhœa profusior, sine ventris torminibus, absque manifesta causâ, & rarissima febricula stipata, vigente utcunque adpetitu ciborum, sitique mediocriter solum urgente, caput extulerit, ut ut, intensissimo, eoque quotidiano fere solis ardore, cremaremur.

Crevit indies mense Julio iste ægrotantium numerus, neque amplius in mitibus prioris mensis symptomatibus morbus conquievit; reliquæ restantis adhuc utcunque adpetitus ciborum, immo ipsarum carniû, absque ulla nausea efus, in averfationem omnis cibi, excepto accidi mutabatur, vomituriabantque, cum sapor oris vel amaresceret, vel nidore depravatus esset. Sitis fere inextinguibilis exarsit, quamvis neque lingua, neque fauces,
aut

aut reliquus interioris oris ambitus ficcus, contractaretur. Id tamen reticendum non est, linguam lata, tenaci, mucosaeque quasi membrana investitam fuisse.

Plurimos febris fat vehemens obruit, pulsus hinc semper magnus, plenus, saepissime duriusculus observabatur, & quamvis facies ultra modum rubore suffusa cerneretur, tamen oculi tristes erant, profundeque in orbita jacuerunt. Cutis quoque habitus, haud multum a calore febribus putridis solemni abludens; summam tamen malorum ab, etsi raris, attamen valde dolorificis ventris torminibus, ad quoslibet alvum exonerandi stimulos auctis, ipsam respirationem caeterum naturalem turbantibus, derivabant; contigerunt ejusmodi stimuli ut plurimum integro nycthemero, 18. 20 ad 30, cum secessu mucosi, spumescantis, summe foetentis, variegatique coloris fluidi, cruciatus torminosos eo magis palliantes, quo magis liberalis dejectio fuisset, urina interim parce, & cum sensu ardoris depluente.

Difficile plane est dictu, quantam torosissimi, turgidissimique de hoc morbo emundionem, (sit venia verbo) & debilitatem passi fuerint; vacillabant, titubabantque adeo, etsi

A 5 mor-

morbus nunquam duodecim dies transcendisset, ut cum Poeta loqui fas sit:

Quo cadat in dubio est, omnique a parte timetur. a)

Abdomen se naturaliter habere visum, tamen tendebatur in hypocondriis, dolebantque hæc ex tactu parum rudiori, hinc etiam situm corporis optime ex abdomine ferebant, quodsi autem ex utro latere decubuerunt, infueti etiam crura valde retrahebant.

Propensionem in somnum etsi magnæ, ideo per totum satisfieri nequibat, cum tormina excretionem alvinam nimis vehementer urgerent, impressamque doloris notam diu retinerent.

Diro huic diarrhoeæ, forte aliis dysenteriae generi vel maxime medebatur venæ sectio, pro re nata iteratis vicibus suscepta. Reliquo curationis scopo inservire potus mucilaginosus, acescens, copiosissimus, evacuantia acida, enemataque oleoso mucilaginosa frequenter, & in parca dosi injecta, ab acrioribus, immo ab ipsis salibus acidis minus obtusis, creabantur cum intensione torminum, spastica stricture universi abdominis, & nonnunquam repentina asphyxia, cujus terrifici quidem, sed non lethalis facti symptomatis, me bis artificem fuisse, ingenuus doleo. Hac

a) Ovid 10. metamorphos.

Hac sub curandi methodo, transpirationis negotium penitus suppressum rediit, morboque, hac duntaxat via terminando, finem fecit.

Mense Augusto plurimos, sanos æque, ac diarrhœa detentos hoc loco, deterrimus morbus dysenteria nempe, nulli aut ætati, aut sexui parcens invasit; ita, ut epidemica quidem, non tamen stricte contagiosa, at summe versipellis, & ideo medentes sæpissime fallens, dici potuerit.

Primo adgressu, primisque sibi *subsequentibus* diebus, ratione symptomatum primo, & secundo morbi stadio solemnum, sibi apprimè, & fere constanter similis; omnes, quotquot erant, cum horrore, quem calor mediocris exceperat, occuparat; iidem hi, rheumaticis morbis quam maxime proprii paroxysmi, decies, duodecies, & ultra intra nycthemeron recurrebant, usque dum urens, & ficcus calor, præcordiis magis, quam reliquo corpori molestus, insueta membrorum lassitudine, pulsu naturali frequentiore, depresso, ejusque ictu inæquali, *figeretur*.

Præter solito majorem sitim, nonnisi tepido, & acidiusculo potu, sæpius, at in parca dosi assumpto levandam; *ab hoc enim affatim,*

ut

ut et a frigide hausto, vel ingurgitato, angabantur: vel oris amaritiem, vel ejus nauseosum saporem, adpetendorum ciborum inimicum queruntur. Fuerunt tamen etiam non pauci, qui crudissimis cibis, in hoc stadio, absque manifesta ejus exacerbatione delectabantur.

His accedunt cum lingua impura, & mucosa; frequens tenaxis, nauseamque creantis salivæ spuitio, vomituritio, aut actualis vomitus materiae biliosæ, pauca aqua remixtæ, tenaxis, & fere in fila ductilis. Ab irritis his vomituritionibus immanes, acerbissimique plane dolores extricantur, dum interim ex altera parte, hoc symptoma, alterum diem raro superaret, alvusque torminosa, parcissima, crudeli tenesmo comitata, omni bihorio rer, quater excretionem moliretur, exsequeretur.

Excreta erant vel sanguis sincerus, vel ejus thrombi, vel mixtum quoddam ex sero, lympa, bile, potu, cibo, eoque fere adhuc crudo, medicamentis, cum sanguine, valde foetens; subinde etiam unum, vel alterum, foecis induratae scybalum, muco sanguinolento obductum, a quibus, uti a thrombis sanguineis, uberior alvi exonerandæ stimulus diutius

diutius filebat, quam si hæc longiori mora abdomini ad hypocondria tenui, duro, doloribus torminosis etsi universalibus, umbilicalem tamen præprimis regionem semper laceffentibus inclusa, manerent.

Huic parcitati alvinæ excretionis, respondebat quoque urinæ iter, sensum ardoris intermingendum relinquentis; immo, & ipsa respirationis molimina modo intensa, modo fere suffocata, pro ratione, & vehementia dolorificorum, ad egerendam alvum stimulorum, synchronismum servabant.

Ab iisdem deducenda videntur faciei color inconstans quidem, ast a naturali parum deflectens; capitis itidem continua obnubilatio, quam interturbatus ut plurimum, licet propense quæsitus somnus, comitari consuevit, ac demum varius, & præternaturalis decumbendi modus. Mirissima hæcce diri morbi nostri symptomata, octavum ab oborta febre diem nunquam transgressa, consequenter quandoque citius, rarissime tamen sponte desinentia, in morbo etiam posthac atrociori facto, per totum epidemiæ decursum, primis saltem diebus, præsto erant; ex his jam induciis venit, quod morbus ex susque, deque petitis lenioribus evacuantibus acidis, acidiusculis,

diusculis, unaque mucilaginosi, iisque vel potus, cibi, aut enematis forma exhibitis fugari, vel in herba ut ajunt suffocari solitus, profundiores non solum radices agendi; sed & verum ejus genium evolvendi, uberrimam occasionem nancisceretur.

Tertia enim ut plurimum die, nunquam tamen citius, imo serius quandoque, nova febris aut clanculum, aut aperte exarsit; horrebant saltem hoc intervallo omnes ii, quibus morbus diuturnior, periculosiorque fieri consuevit; aliis, frigore universali succussis, aut membrorum inertia fatigatis, successit calor ficcus, cum cutis scabra quasi ariditate, & pulsu modo parvo, celeri, molliusculo; modo forti, subduro, immo duro, & elevato. Altero quoque jam a novae febrilis exasperationis die, ægri ab omni cibo, cum sapore oris nidoso, cadaveroso, nauseabant, horrebant; quid quod? desideratissimus potus, ob summas angustias, singultum ipsum, non semper mali ominis, aliquot quandoque dies persistentem, nec non ob enatos singultuosos ructus; fastidio fuit. Tormina abdominis præduri, tamque a minimo tactu, quam a ponderosioribus stragulis, valde, & constanter dolentis, quo & parce interruptum desidendi conamen

refe-

referas, mirum quantum inter largos, attamen viscidos, universi corporis, capitis tamen præprimis sudores exasperabantur, dum interea per alvum parcissima, ichorosa, vel sanguinolenta, summe dissoluta spumescens materia, intermixtis modo foetentissimis membranaceis fibrarum ramentis, modo flocculis, aut squammis; per urethram autem non solum ut ajunt flammea urina, sed & eundem sensum, meatui suo imprimens, guttatim, sub lenta, & suspiriosa respiratione, destillaret.

Effectus harum miseriarum erat, serius, aut citius extremitatum frigus; tristes oculi; pervigilium; decubitus æque inquietus, ac dolorificus; linguæ ariditas, involubilitas; totius adeo corporis extenuatio, inertia; dejectionibus ad minimum octogies, subinde numerum centesimum & vigesimum octavum, intervallo viginti quatuor horarum, aut pro natura morbi contingentibus, aut saltem toties summis moliminibus, & doloribus sollicitatis.

Quatuor; novem; nunquam tamen duodecim dierum hoc alterum novæ febris stadium extirrit, quin se vel in sanitatem; vel in febrem exquisitè putridam; in anginam inflammatoriam; in parotides inflammatas; in decubitus ad articulos; vel in maniam converteret; aut hæmorrhoi-

rhoidibus, mensibus, hæmorrhagiaque narium
judicaretur; hos si forte transcendit, horripi-
lationes vagæ modo, modo nonnisi aliquoties
repetitæ oscitationes cum pandiculationibus
debilissimis, *modo plane nulla alia, præter
plenariam virium dejectionem distincta, seu
sensibus perceptibilia, de novæ febris inchoa-
mento significata*, irrepsérunt; continuato cæ-
teroquin urore cutis, pulsu parvo, celerrimo,
& rubore summarum genarum, in ecchymosis
modum iis præcipue disperso, qui sani insigni-
ter rubuere. Incipiunt tormina diminui, mox
filere; alvus exoneratur frequentior, at
plerumque involuntarie, tamque acris, &
execrandus ejus odor est, ut longo tempore
nares, etiam in libero aere feriat; urina inte-
rim, penitus supprimitur. Accedunt singultus:
jam pessimum signum: tandem inter sudores
admodum frigidus, omnem corporis superfi-
ciem, præcipue tamen frontem, & pectus
viscositate sua foedantes, illud ipsum universum
corpus, excepto abdomine, caloris, & uroris
tenace, ita riger: ut tangens præ frigore
horreat, dum interea æger, se denudasse
infcius, nullum frigoris sensum experitur, &
nonnisi de ardore ad præcordia, subinde con-
queritur.

Abdomen

Abdomen in umbilicali regione subtumidulum primo, deinde cito tumidum, hypochondriis hactenus tensis, etiam a rudi contactu, solummodo subdolorum elevatur; respiratio naturali jam celerior, brevior, & profundior, a frequentibus ad vomendum nisibus, singulorumque in suis rythmis confundi cernitur; oculi fulgure suo fere omnimode privati, non solum lente, & vix ad voluntatis nutum mobiles, pulverulenti; iris quoque magis, ac natura eam voluit, ampliatur; crusta adamantina dentium, læto suo candore orbata, opaca jam, mucosa, & sordida membrana regitur; lingua ut arida, exsucca, gracilis, nigricans, tremulaque exseratur, nequidem potus desiderium affectat, quid quod? nec ficca, & lividi coloris oris labia, os internum, nares ficcæ, una cum facie pallentes, acuminarique incipientes, necessariam irrorationem, humectationem, vel plane macerationem sentiunt; tandem altero jam, rarissime tertio die a morbi stadio novissime inchoato, sub repetitis animi deliquiis, vel sub tentata a se, vel ab aliis decubitus, jam ubique commodi variatione, in statu fere soporoso, leviter aliquoties convulsi, pulsu quidem subinde sensibili, attamen communiter incomputabili, expirant.

B

Hæc,

Hæc, non miris adeo morbi in pejorem, & pessimum evolutio, illis præcipue evenit, qui vel perverse administrata remediorum faragine obruti, vel de recto vitæ regimine parum aut nihil fuere solliciti; quamquam & multi perinde numerarentur, qui nullis primi, ac secundi stadii symptomatibus præviis, iis tamen ipsis continuo languerunt, quæ ceu mortis propinguae, constantissimus Prodromus comperta sunt.

Ardua æque, ac anceps medenti his in ærumnis via legenda erat, neque unquam magis, ac in hac epidemia effatum divi Hippocratis verum esse deprehendi: dum *occasionem celerem subnasci, experimentum periculosum suscipi, & judicium difficile ferri* b) pronuntiat. Neque jam cum Sydenhamo ultro fateri pudet, me cespitalse, dum novus iste morbus ingrueret, meque c) nonnisi, ut hujus revera summi viri verbis utar, ingenti adhibita cautela, intentisque omnibus animi nervis,

b) Hippocrates Aphorism. I. Sect. I. pag. 3.

c) Duodecim anni hoc ipso anno 1778. effluxerunt, a quibus fundamentis scientiæ medicæ rite imbutus praxin clinicam publice, & quidem semper qua medicus primarius nosocomii civici; militaris; nec non urbium, & provinciarum, ubi degebam uberrimam exercui.

nervis, vix, ac ne vix quidem efficere potuisse, ne unus, aut alter illorum, qui se primi curæ meæ commiserant, vita periclitaretur, donec investigato jugiter, perspectoque tandem morbi genio, ad eundem perdomandum, recto pede, & intrepidus denuo incederem. d) —

Morborum inflammatoriorum cum morbis putridis, vel biliosis similis per omnia fere aggressus, e) non obstantibus perpulchris hos a se invicem discriminantibus descriptionibus, non novitiis artis tantum, sed & usu valentibus, & veteranis sæpe numero imponens; f) symptomata morbi nostri epidemici, plus pro biliosa ejus natura, quam pro inflammatoria præprimis in ejus principio militantia; consuetudo apud omnes fere medicos clarissimos vicens, dysenteriae curam emeticis non solum inchoare, g) verum & eos censura notare, qui

B 2

indicari

d) Sect. I. Cap. 2. pag. 22.

e) In clari Baldinger opuscul. selectis medici argumenti. Tom. I. p.

f) Cl. Stoll rat. med. Part II. pag. 55 & 142.

g) Hippocrates; Celsus; Quillielmus Piso; Nicolaus Piso; Sydenham; Acta Edimburgensia; Donaldus Monro; Degner; Strack; Pringle; Brocklesby; L. B. van Swieten; Baldinger; Zimmer-

indicari visam materiæ morbificæ per emesin
 eructationem neglexerint, sicque morbis si
 non suffocari, saltem mitigari solitis, in sum-
 mum ægrorum ut plurimum propius, vel
 remotius periculum, viam pandunt h), in
 causâ erant, quod & ego receptissimam, &
 universalissimam hanc methodum, morbo de-
 bellando opposuerim, illudque, maximi sane
 in praxi medica momenti, ingenui Sydenhami
 effarum, non ea, qua par fuisset, lance pon-
 derassem, qui omnes epidemicos morbos, ubi
 primum ex naturæ sinu exsiliunt, emergunt-
 que, principio magis subtili, & spirituosô in-
 hærescere, quantum nempe ex eorum phœ-
 nomenis coniicere licet, & quidem rectissime
 monet, quamvis magis adulti, magisque ad
 occasum vergentes, crassi magis, humorales-
 que indies evadant i). Sequens tamen morbi
 historia, quæ numero secundo ægrorum meo-
 rum morbo dysenterico afflictorum, seque curæ
 meæ confidentium accidit, me non solum cir-
 cumspectiorem reddidit, sed &, præsertim cum
 plures,

Zimmermann; Eller; L. B. de Stœrck; Col-
 lin; Willhelm Saunders; Ackenfide; Schœn-
 metzel; Stoll; Pfenninger; Rahm &c.

h) Clarissimus Stoll. rat. med. Part. I. pag. 55.

i) Opera medic. Sect. 4. Cap. 3 pag. 110.

plures, iidemque fere casus, alter alterum
urgerent, consuetam universaliter tramitem
declinare, immo illam tandem deferere docuit,
coegit.

HISTORIA PRIMA.

Schweickart pictoris aulici filia, novemdecim annos emensa, die septima mensis Augusti horripilationibus vagis, lenibusque caloribus, unacum torminibus ventris, alvo solito frequentiore, tenesmoidea, parca, fluida, striis sanguineis notata; urinæ profluvio iidem parco, attamen libero corripitur; die octava maturina vocatus, illam, præter recensita symptomata sequentibus decumbentem reperi: debilis aliunde puella, vires valde imminutas dolet; decumbit illa ex latere quidem, at manubus interim vel scrobiculo cordis, vel umbilicali regioni adpressis, aut ipsis quandoque genibus eo recurvatis, parumper in somnum proclivis, per singulas horas & dimidiam, bis circiter alvum egerendi stimulis incitatur; cæterum de nauseoso oris sapore, uti & amariuscule, nec non de lentore salivæ, non ramen de ciborum adpetitu aut diminuto, aut deperdito; de sensu gravantis ponderis ad scrobiculum cordis post largiorem, & frigidiuscule ingestum, vix ra-

aeb

B 3

men